บทที่ 6
การอบรมทางสังคมกับการทำตามกัน

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงอิทธิพลทางสังคม (Social Influences) ที่มีส่วนกำหนดรูปแบบและทิศทางพฤติกรรมของเรา เริ่มตั้งแต่แรกเกิด วัยเด็ก วัยรุ่นจนถึงวัยผู้ใหญ่ ในระยะวัยเด็กอิทธิพลทางสังคมจะแสดงออกมาในรูปของการอบรมทางสังคม หรือการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)แต่พอถึง ระยะเข้าสู่วัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่อิทธิพลทางสังคม นอกจากจะได้รับจากการขัดเกลา ทางสังคมแล้ว ยังจะได้รับจากอิทธิพลของการทำตามกัน (Conformity) อีกด้วย ได้แก่ การทำตามค่านิยม บรรทัดฐานพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลหรือสังคม นั่นเอง ดังนั้นในบทนี้จะขอแยกการศึกษาออกเป็นสองหัวข้อ ใหญ่ ๆ คือ หัวข้อว่าด้วยการขัดเกลาทางสังคม กับอีกหัวข้อหนึ่งว่าด้วยพฤติกรรมการทำตามกันของบุคคล

การอบรมทางสังคม

สำหรับหัวข้อแรกที่ว่าด้วยอิทธิพลของการอบรมทางสังคมนี้ จะพิจารณาถึงอิทธิพลของกลุ่มและ วัฒนธรรมสามารถผลักดันให้บุคคลได้พบกับสภาพความเป็นจริงในการดำเนินชีวิตได้อย่างไร ทั้งนี้คนเรามีการพัฒนาแบบแผน ความนึกคิด และความเชื่อไม่เพียงแต่มาจากทางด้านสรีระแต่จะยังมาจากอิทธิพลพื้นฐานทางวัฒนธรรมอีกด้วยซึ่งมักจะออกมาในรูปของประสบการณ์ทางสังคมของ บุคคลนั้น ๆ อันที่จริงสภาวะความเป็นจริงทางสังคม (social reality) ได้มีส่วนกำหนดเสริมสร้างพฤติกรรมทางสังคมโดยมีบรรทัดฐานทางสังคม และการแสดงบทบาททางสังคม เป็นตัวช่วยสนับสนุนให้พฤติกรรมทางสังคมที่บุคคลจะแสดงออกมาต่อกันนั้นอยู่ในขอบเขตเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ อย่างไรก็ดี อิทธิพลทางสังคมแม้จะมีบทบาทกำหนดแบบแผน และทิศทางพฤติกรรมของคนเราโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ก็ดีแต่การเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นบรรทัดฐาน ความเชื่อ ทัศนคติค่านิยม หรือบทบาทก็ตามก็มิใช่ว่าบุคคลนั้นจะเรียนรู้และยอมรับเสียทั้งหมด หากยังขึ้นกับความสามารถในการคิดหาเหตุผลและความจำเป็นในประสบการณ์ต่าง ๆ ภายในบุคคลนั้นด้วย (A. Karp and C. Yoels 1993 : 36)

การอบรมทางสังคมจะหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของบุคคลที่จะทำให้เขาสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในกลุ่มสังคมได้ด้วยความพอใจ เช่น การเรียนรู้ที่จะหัดรับประทานด้วย

ความเรียบร้อยไม่มูมมามเรียนรู้ที่จะควบคุมพฤติกรรมก้าวร้าวการยอมทำตามกลุ่ม การพัฒนาบทบาททางเพศที่เหมาะสม การพัฒนาด้านจิตใจและแรงจูงใจในการทำงานให้ได้บรรลุผลสำเร็จ เป็นต้น แม้ว่าการอบรมทางสังคมจะช่วยให้เราสามารถปรับตัวเข้าได้กับสภาพแวดล้อมทางสังคมก็ตาม แต่บางครั้งกระบวนการอบรมทางสังคมก็ไม่อาจที่จะมีอิทธิพลต่อคนทุกคนหรือทุกกลุ่มทุกกลุ่มให้แสดงพฤติกรรมทางสังคมที่ เหมาะสมเป็นที่ยอมรับได้ทั้งหมด นั่นหมายความถึงว่าอาจมีบางคน หรือกลุ่มบางกลุ่มไม่ยอมรับในวิธีการและกระบวน การขัดเกลาทางสังคมไม่ยอมรับในบรรทัดฐาน และค่านิยมที่สังคมกำหนดไว้ แต่กลับพอใจที่จะแสดงพฤติกรรมทำตามค่านิยม สัญญลักษณ์และบรรทัดฐานของตนที่ ตนเองหรือกลุ่มตนเองมองเห็นว่าเหมาะสมสำหรับพวกเขามากกว่า เช่น กลุ่มวัยรุ่นที่รวมกันเป็นกลุ่ม หรือแก๊งค์ (gang) โดยแสดงพฤติกรรมทางสังคมตามที่กลุ่มเห็นว่าเหมาะสมเท่านั้น แต่ไม่คำนึงว่าจะเหมาะสมสำหรับคนทั่วไปหรือไม่

การขัดเกลาทางสังคมแท้จริงแล้วไม่ใช่ว่าจะจำเป็นสำหรับวัยเด็กเท่านั้น แต่ทุกครั้งที่คนเราไม่ว่าจะเป็นวัยใดก็ตามที่ได้เข้ามาอยู่ในกลุ่มสังคมใหม่หรือมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมใหม่ ก็จะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มสังคมที่เข้ามาอยู่ใหม่ เช่น เข้ามาอยู่ในสภาพแวดวงของรั้ววิทยาลัย มหาวิทยาลัยหรือเข้ากลุ่มสังคมอาชีพ เป็นต้น ซึ่งแต่ละกลุ่มสังคมจะมีพลังกดดันให้บุคคลยอมรับและเชื่อฟังในบรรทัดฐานและค่านิยมพร้อมกับให้แสดงบทบาทตามที่กลุ่มสังคมนั้น ๆ ต้องการ ในหัวข้อการขัดเกลาทางสังคมจะได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบแผนพฤติกรรมของวัยเด็กในการที่จะปรับตัวเข้าสู่ภาวะสังคมที่เป็นจริงได้อย่างไร

<u>การขัดเกลาตนเอง</u> (Internalization)

ปกติกลุ่มทุกกลุ่มจะมีอิทธิพลกดดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรม หรือบทบาทตามที่กลุ่มต้องการ และเราจะเป็นสมาชิกของกลุ่มนั้นเต็มตัวก็ต่อเมื่อเรายอมรับในบรรทัดฐานกลุ่มและทำตามบรรทัดฐานตามที่กลุ่มต้องการ ดังนั้นเราอาจให้คำนิยามของการขัดเกลาตนเองว่า "เป็นกระบวนการที่คนเราจะต้องเรียนรู้บรรทัดฐานและค่านิยมของสังคมเพื่อเป็นเครื่องนำทางในการแสดงพฤติกรรมที่ตนเองเห็นว่าเหมาะสม" หรือฮอฟแมน (Hoffman, 1970) ได้กล่าวไว้ว่า "...คนเราไม่ จำเป็นต้องกระทำทุกอย่างหรือยอมรับทุกอย่างในบรรทัดฐานตามที่สังคมกำหนดไว้" นักจิตวิทยาอารอนฟรี้ด (Aronfreed, 1969) ได้ให้ความหมายการขัดเกลาตนเองว่า "เป็นการปรับตัว

ของเด็กต่อบทบาทและบรรทัดฐานของเขาเอง โดยมีกระบวนการใช้ภาษาและความนึกคิดเป็นสื่อกลางที่สลับซับซ้อนควบคุมพฤติกรรมของเขา"

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น การขัดเกลาตนเองจึงมีลักษณะสำคัญ 2 ประการคือ ประการแรกบรรทัดฐานสังคมจากภายนอกจะต้องเป็นที่ยอมรับของบุคคลก่อน และในประการที่สอง บรรทัดฐานจากภายในตัวบุคคลจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของเขา อันที่จริงคนเราจะขัดเกลาค่านิยม บรรทัดฐานของตนเองเพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติแม้ว่าจะไม่ได้รับรางวัลจากสังคม หรืออาจถูกทำโทษจากสังคมก็ตามแต่ก็เป็นที่เชื่อว่าคนเรายอมรับเอาค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคมส่วนใหญ่ก็เพื่อหวังรางวัลจากสังคม และหลีกเลี่ยงการลงโทษจากสังคม ทั้งนี้เพื่อการคาดหวังจากสังคมในการสร้างพฤติกรรมที่มีคุณธรรม แต่คนเราจะสร้างและรักษาพฤติกรรมที่เป็นคุณธรรมไปได้มากน้อยเพียงใด หากสังคมปราศจากการควบคุมการลงโทษ เช่น ถ้าเราตะโกนเสียงดังขณะที่นั่งฟังคำบรรยาย แม้เราจะรู้ว่าไม่มีการลงโทษที่รุนแรง แต่เราก็ไม่ทำก็เพราะเรามีการขัดเกลาในพฤติกรรมที่เป็นคุณธรรม ตรงกันข้ามการกระทำบางอย่างหากไม่มีการควบคุมการลงโทษเราก็จะกระทำโดยมิต้องคำนึงถึงพฤติกรรมคุณธรรม เช่น หากรัฐไม่มีมาตรการลงโทษกับบุคคลที่หลีกเลี่ยงการเกณฑ์ทหาร หลีกเลี่ยงการเสียภาษี หลีกเลี่ยงเสียค่าไฟฟ้า ประปา ก็คงจะไม่มีใครอยากถูกเกณฑ์ อยากเสียภาษี อยากเสียค่าไฟฟ้า ประปา เพื่อรักษาคุณธรรมในพฤติกรรมของตนเป็นแน่

ทฤษฎีว่าด้วยการขัดเกลาตนเอง

มีทฤษฎีอยู่หลายทฤษฎีที่อธิบายถึงการขัดเกลาตนเอง ทฤษฎีเหล่านี้อย่างน้อยก็ช่วยตอบคำถามใน 3 ประการดังนี้ ประการแรก การขัดเกลาตนเองคืออะไร และเกิดขึ้นได้อย่างไร ประการที่สอง เราจะยอมรับและถือปฏิบัติบรรทัดฐานทางสังคมไปนานเท่าไรหากการกระทำนั้นก่อให้เกิดผลที่ไม่ดีและประการสุดท้าย ภายใต้สภาพเช่นไรที่บรรทัดฐานทางสังคมต้องเปลี่ยนแปลงไป และบุคคลจะควบคุมพฤติกรรมของตนเช่นไร ทฤษฎีที่จะอธิบายต่อไปนี้เป็นทฤษฎีของฟรอยด์ ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีการเสริมแรงและทฤษฎีการเลียนแบบ

ทฤษฎีการขัดเกลาตนเอง

ทฤษฎีว่าด้วยการขัดเกลาตนเองของฟรอยด์ได้เน้นหลักสำคัญของกระบวนการพิเศษนี้ว่า "identification" ซึ่งฟรอยด์ได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกคือ anaclitic identification เป็นการขัดเกลาตนเองของเด็กที่มีรางวัลของแม่มาเกี่ยวข้อง กล่าวคือ เด็กจะแสดงพฤติกรรมตามที่มารดาหรือคนอื่นให้รางวัล หรือเด็กยอมกระทำทุกอย่างก็หวังเพื่อจะได้รับรางวัล ประเภทที่สองเป็น defensive identification เป็นพฤติกรรมที่ค่อนข้างสลับซับซ้อนที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกทางเพศที่มีต่อบิดาหรือมารดา กล่าวคือ เด็กจะอิจฉาและเกลียดพ่อหรือแม่ที่เป็นเพศเดียวกับตน แต่เนื่องจากพ่อแม่มีอำนาจมากพอที่จะทำให้เด็กไม่กล้าคิดต่อสู้ หากเกิดกับเด็กผู้ชายเราเรียกว่า "ปมโอดิปุส" (Oedipal complex) และเนื่องจากความกลัวของเด็กที่มีต่อพ่อแม่ ทำให้เด็กต้องเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อแม่โดยปริยาย ตัวอย่างเช่น เด็กเล็ก ๆ มักจะเอาอย่างพ่อของเขาทั้งในด้านค่านิยมและความคิด อันนี้เรียกว่า "ความคิดแห่งตน" (ego - ideal) ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานอันหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ขณะเดียวกัน เด็ก ๆ มักจะพยายามหลีกเลี่ยงทำสิ่งต่าง ๆ ที่พ่อห้าม อันนี้จะช่วยก่อให้เกิดมโนธรรม (conscience) ขึ้นในจิตใจเด็ก และเมื่อมีการรวมความคิดแห่งตนเข้าด้วยกันกับมโนธรรมแล้วก็จะก่อให้เกิดเป็นพลังจิตที่มีคุณธรรมหรือเป็นจิตใจที่ได้รับการขัดเกลาแล้ว (superego) พลังจิตคุณธรรมนี้จะทำหน้าที่ควบคุมความคิดอย่างมีเหตุมีผล ควบคุมมิให้อารมณ์หวั่นไหว ก้าวร้าว เคร่งเครียด แต่จะเป็นตัววิเคราะห์สถานการณ์ว่าอะไรเหมาะสมอะไรไม่เหมาะสม อะไรควรอะไรมิควร อะไรดีอะไรเลว แล้วจะเลือกกระทำในสิ่งที่ดีที่ควรและเหมาะสมเท่านั้น ตามแนวความคิดของฟรอยด์จะเห็นว่าการอบรมหรือการขัดเกลาทางสังคมนั้นเป็นผลของการเอาอย่างทั้งสิ้น

อย่างไรก็ดีการศึกษาของฟรอยด์ได้ละเลยไปบางอย่าง กล่าวคือการเอาอย่างของเด็กที่มีต่อพ่อแม่อาจเป็นเพราะปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ 1) พ่อแม่มีทรัพยากรที่มีคุณค่าในสายตาของเด็ก 2) พ่อแม่ควบคุมทรัพยากรนั้น ๆ และ 3) พ่อแม่จะเป็นผู้ให้การเสริมแรงหรือรางวัลแก่เด็ก ยกตัวอย่างเช่น เด็กที่เชื่อฟังและเอาอย่างพ่อแม่ก็เพราะพ่อแม่จะเป็นผู้สรรหาหรือซื้อของเล่นให้เด็กได้ สิ่งที่มีคุณค่าในตัวเด็กมักจะเป็นของเล่นหรือไม่ก็ขนม การเล่นของเล่นนั้นพ่อแม่อาจร่วมเล่นกับลูก ซึ่งก็มีลักษณะการควบคุมการเล่นของเด็กไปในตัว และหากลูกเล่นของโดยไม่ทำลายลูกก็จะได้รับของเล่นในครั้งต่อ ๆ ไปที่พ่อแม่จะซื้อให้ ตรงข้ามหากลูกเล่นของเล่นโดยไม่เชื่อฟังพ่อแม่ พ่อแม่ก็อาจลงโทษด้วยการเลิกซื้อเพราะมองเห็นว่าถ้าซื้อให้ก็คงคิดจะเล่นทำลาย

อีก ดังนั้นแบบแผนการขัดเกลาทางสังคมของเด็ก ๆ จึงอาจออกมาในรูปของการเห็นคุณค่าของทรัพยากร พ่อแม่มีส่วนร่วมในการควบคุมทรัพยากรนั้นและมีการเสริมแรงหรือให้รางวัลกับพฤติกรรมที่พ่อแม่ต้องการการขัดเกลาทางสังคมที่อาศัยการเอาอย่างหรือเลียนแบบพ่อแม่ตามที่ฟรอยด์ได้กล่าวนั้น นักจิตวิทยาที่ให้ความสำคัญในเรื่องการเรียนรู้เห็นว่า เป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะสังเกตได้ยาก พฤติกรรมการขัดเกลาทางสังคมน่าจะนำเอาเรื่องการเรียนรู้ซึ่งเกี่ยวข้องกับการให้รางวัลและการลงโทษ มาอธิบายจะช่วยให้สังเกตเห็นพฤติกรรมได้ชัดเจนกว่าและเข้าใจได้มากกว่า นั่นหมายความว่าการยอมรับพฤติกรรมที่สังคมต้องการเป็นผลเกิดจากการเรียนรู้ว่า หากเขาแสดงพฤติกรรมต่อตัวกระตุ้นเช่นนั้นเขาจะได้รับรางวัล และด้วยหลักวิธีนี้ทำให้เขาสร้างพฤติกรรมใหม่ ๆ เป็นที่ยอมรับของสังคมต่อไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นนิสัยเคยชิน (habit strength) อาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมการขัดเกลาทางสังคมนี้เป็นลักษณะการเชื่อมโยงตัวกระตุ้นและตอบสนองซึ่งเป็นผลมาจากการให้ตัวเสริมแรง (reinforcer)

ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีการเสริมแรงและการเลียนแบบ

การเสริมแรงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้เกิดการสร้างพฤติกรรมที่ได้รับการขัดเกลาโดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลของการเสริมแรงที่ได้จากการเรียนรู้ เช่นความต้องการยอมรับ ต้องการเงินรางวัลตอบแทน ความต้องการที่จะลดความกลัวประหม่า ความต้องการความมั่นคง ประสบการณ์ใหม่ ๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการเสริมแรงขั้นทุติยภูมิที่จะมีส่วนเสริมสร้างให้เกิดพฤติกรรม การขัดเกลาทางสังคมขึ้นมาใหม่

อย่างไรก็ดี การเรียนรู้การขัดเกลาพฤติกรรมบางครั้งไม่จำเป็นต้องมีการเสริมแรงหรือการให้รางวัลก็เกิดการเรียนรู้ได้ ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า "การเลียนแบบ" (modeling) การเรียนรู้โดยการเลียนแบบนี้อาจเกิดได้จากการกระบวนการ 2 กระบวนการ ประการแรก คนเราสามารถเรียนรู้แบบแผนพฤติกรรมขัดเกลาอันใหม่ได้ด้วยการสังเกตคนอื่นและเลียนแบบทำตามนั้น ซึ่งเรียกกระบวนการนี้ว่า "การเรียนรู้จากการสังเกต" (Observational Learning) ประการที่สอง แม้ว่าคนเราจะรู้ดีว่าเขาควรแสดงพฤติกรรมขัดเกลาในลักษณะเช่นไร แต่บางครั้งเมื่อเขาต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่แปลก ๆ เขาอาจจะไม่สามารถกระทำในสิ่งที่เขาพอใจ นั่นคือเขาจะต้องรอดูคนอื่นว่าเขาทำกันอย่างไรแล้วจึงทำตาม เช่น การไปในงานพิธีต่าง ๆ ยิ่งเป็นพิธีหลวงด้วยแล้วแม้เราจะมั่นใจพอสมควรว่าควรทำอย่างนั้น แต่เราก็พอใจที่จะให้คนอื่นกระทำเสียก่อนแล้วเราจึงค่อย

เลียนแบบตาม หรือเด็กที่พบคนแปลกหน้าเด็กจะสงวนท่าทีของตนพร้อมกับดูว่าคนแปลกหน้านั้นจะเป็นคนอย่างไรก่อนที่จะเลียนแบบ อีกตัวอย่างหนึ่งเมื่อนักศึกษาเข้ามายังรั้วมหาวิทยาลัย วันแรกจะมีลักษณะการเลียนแบบลักษณะนี้เช่นกัน กล่าวคือจะไม่ค่อยกล้าตัดสินเด็ดขาดว่าจะกระทำอะไรที่เป็นตัวของตัวเองทันที แต่จะคอยดูว่าคนอื่นเขาทำกันอย่างไรและก็ทำตามผู้อื่น

สรุปแล้วผลของการขัดเกลาพฤติกรรมอาจเนื่องมาจากอิทธิพลปัจจัยภายในคือพลังจิตคุณธรรมที่มีบทบาทกำหนดและเสริมสร้างแต่พฤติกรรมที่สังคมต้องการและจะลงโทษหากบุคคลกระทำในสิ่งที่สังคมยอมรับไม่ได้ แต่สำหรับทฤษฎี การเรียนรู้เชื่อว่าผลของพฤติกรรมขัดเกลา จะมาจากอิทธิพลของแรงจูงใจในการ เรียนรู้ในการเรียนรู้ที่จะกลัวเรียนรู้ที่จะต้องยอมรับเรียนรู้ที่จะทำตามผู้อื่น ทั้งสามอย่างนี้เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้คนเรารักษาและสร้างพฤติกรรมที่ถูกต้องเป็นที่ยอมรับของสังคม และทฤษฎีสุดท้ายได้อาศัยเรื่องการเลียนแบบมาเป็นตัวอธิบายผลของพฤติกรรมขัดเกลา หรืออาจกล่าวสั้น ๆ ว่าพฤติกรรมขัดเกลานั้นส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเลียนแบบ จะสังเกตได้ว่าแนวคิดดังกล่าวข้างต้นได้เน้นการอธิบาย ถึงผลพฤติกรรมขัดเกลาในทางที่ดีซึ่งเป็นการเรียนรู้เลียนแบบจากผู้ใหญ่ที่ฉลาดกว่า และมีอำนาจมากกว่า ต่อไปจะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกในด้านการอบรมขัดเกลาลักษณะต่าง ๆ

ความสัมพันธ์ในการอบรมขัดเกลาทางสังคม (The Socialization Relationship)

1. อำนาจกับการพึ่งพาอาศัย (Power and Dependency)

ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมพ่อแม่จะมีอำนาจในการกำหนดรูปแบบและทิศทางพฤติกรรมลูก หรืออาจกล่าวได้ว่าลูกจะต้องทำตามหรือขึ้นกับพ่อแม่ในบางเรื่อง ความสัมพันธ์ในการอบรมมักจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของอำนาจและการทำตาม และการ อบรมเช่นนี้ถือเป็นกระจกที่จะสะท้อนให้เห็นภาพพจน์ซึ่งกันและกัน เช่น หากนาย ก. ต้องพึ่งพาอาหาร คำแนะนำ รางวัล การยอมรับหรือแม้แต่การสนับสนุนจากนาย ข.แล้ว นาย ก. ก็เชื่อแน่ว่านาย ข. มีอำนาจเหนือเขา ภาพพจน์นี้นาย ข. ก็ต้องทราบดีว่าตนมีอำนาจเหนือนาย ก. เช่นเดียวกับพ่อแม่ที่มีอำนาจควบคุมความต้องการของเด็กในเรื่องการยอมรับหรือความต้องการในสิ่งของ ซึ่งพ่อแม่จะสร้างพฤติกรรมของลูกด้วยการใช้การเสริมแรงหรือให้รางวัล (reinforcement) เป็นตัวควบคุม อันที่จริงคนเรามีไม่น้อยที่ต้องยอมปรับและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนตามอำนาจของผู้อื่นที่มีอิทธิพลเหนือตน อำนาจดังกล่าวนี้มักจะเป็นอำนาจทางสังคม (social power) ซึ่งเฟร้นช์และราเวน (French and

Raven, 1959) ได้แบ่งอำนาจทางสังคมออกเป็น 5 ประเภทด้วยกันคือ อำนาจรางวัล (reward power) อำนาจบังคับ (coercion power) อำนาจชอบธรรม (legitimacy power) อำนาจอ้างอิง (reference power) และอำนาจจากความเชี่ยวชาญ (expertise power)

อำนาจรางวัล หมายถึงอำนาจที่บุคคลมีเหนือคนอื่นได้เพราะมีการให้รางวัลแก่คนนั้นจนเป็นที่พอใจ ไม่ว่ารางวัลนั้นจะเป็นไปรูปวัตถุสิ่งของหรือไม่ใช่วัตถุ เช่น คำยกย่องชมเชย การพูดจาอ่อนน้อม ฯลฯ อำนาจบังคับ เป็นความสามารถที่บุคคลใช้ลงโทษผู้อื่นได้ อำนาจชอบธรรม เป็นอำนาจที่บุคคลมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นด้วยความถูกต้อง ยุติธรรมและผู้อื่นก็ยอมรับในอำนาจนี้ด้วยความศรัทธา อำนาจอ้างอิง หมายถึง อำนาจที่บุคคลมีฐานะด้อยกว่าต้องการอ้างแหล่งอำนาจแห่งใดแห่งหนึ่งเพื่อทำให้ตนมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นให้ได้ และอำนาจสุดท้ายคืออำนาจที่ได้มาจากความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของบุคคล เมื่อบุคคลสามารถทำให้ผู้อื่นยอมรับในความรู้ความสามารถ หรือยอมรับว่าตนมีข้อมูลที่มากกว่าและดีกว่าด้วยแล้ว เขาก็จะมีอิทธิพลอำนาจเหนือผู้อื่นได้

ในสถานการณ์อบรมบุคคลนั้น บางสถานการณ์การใช้อำนาจรางวัลกับอำนาจบังคับอาจมีความหมายต่อพฤติกรรมทำตามของผู้อื่นมาก แต่บางสถานการณ์ก็อาจจะมีความหมายน้อย อย่างไรก็ดีในครอบครัวทั่วไปพ่อแม่จะมีอำนาจทั้ง 5 ประเภทครบถ้วนที่จะควบคุมลูกของตนให้มีพฤติกรรมเป็นที่ยอมรับของครอบครัวและสังคมได้ จะเห็นว่าในระยะวัยเด็กเล็ก ๆ อำนาจเชี่ยวชาญหรือการมีความรู้ดีกว่ามากกว่า จะเป็นอำนาจที่มีบทบาทสำคัญต่อเด็กในวัยนี้ เพราะวัยนี้เริ่มอยากรู้อยากเห็น อยากลอง การได้ข้อมูลของเด็กจะเป็นการช่วยให้เด็กได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยเช่นการหยิบสิ่งของต่าง ๆ เข้าปากทดสอบดูรสชาติ การสำรวจรอบบ้านบางครั้งอาจไปจับกาน้ำร้อน หรือปลั๊กไฟฟ้า หรือเล่นของสกปรก หรือไม่ก็กัดสมุดเล่นพฤติกรรมเหล่านี้จะปรับเปลี่ยนไปเพราะได้รับข้อมูลหรือความรู้ที่ดีกว่าและถูกต้องกว่าจากพ่อแม่ แต่เมื่อเด็กโตขึ้นอำนาจรางวัลและอำนาจบังคับจะกลับเป็นตัวมีบทบาทสำคัญควบคุมพฤติกรรมการขัดเกลาของเด็ก

นอกจากนี้ปัจจัยเกี่ยวกับการยอมรับทางสังคม (social approval) ก็เป็นเครื่องมือสำคัญอันหนึ่งที่พ่อแม่ใช้ควบคุมพฤติกรรมของลูก ๆ หรือแม้แต่บุคคลต่อบุคคลก็ใช้การยอมรับ

หรือไม่ยอมรับทางสังคมเป็นเครื่องมือในการสร้างและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่ตนต้องการได้ ทั้งนี้เพราะการยอมรับถือเป็นตัวเสริมแรงที่จะช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ในพฤติกรรมที่สังคมหรือครอบครัวต้องการ อย่างไรก็ดี ปัจจัยในการยอมรับหรือไม่ยอมรับจะมีความหมายมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นกับเงื่อนไข สถานการณ์หลายอย่าง ยกตัวอย่างเช่น การยอมรับจะมีความหมายต่อการควบคุมพฤติกรรมของคนเราต่อเมื่อบุคคลนั้นไม่มีความกังวลในใจ ตรงกันข้ามการไม่ยอมรับจะมีความหมายหากบุคคลตกอยู่ในภาวะกังวลใจ เพราะบุคคลที่มีความวิตกกังวล อาจพยายามทำทุกอย่างเพื่อหลีกเลี่ยงจากการลงโทษหรือการไม่ยอมรับนั่นเอง ขณะที่บุคคลไม่มีความวิตกกังวลจะมีแรงจูงใจที่จะกระทำทุกอย่างเพื่อให้ได้รับรางวัลในรูปของการยอมรับมากกว่า

สำหรับในเรื่องการพึ่งพาอาศัยผู้อื่นนั้น (dependency) จะเห็นว่าผู้เป็นลูกมักจะต้องพึ่งพาอาศัยพ่อแม่ในเรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย ความปลอดภัย รวมทั้งการให้พ่อแม่ยอมรับการพึ่งพาอาศัยเช่นนี้อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การพึ่งพาอาศัยในฐานะที่เป็นเครื่องมือ (instrumental dependency) เช่น การพึ่งอาหาร บ้านพัก ยารักษาโรคจากพ่อแม่ เป็นต้น อีกลักษณะหนึ่งเป็นการพึ่งพาอาศัยทางอารมณ์ (emotional dependency) ซึ่งปกติเด็กจะเรียนรู้ที่จะอยู่ใกล้ ๆ กับผู้ใหญ่ก็เพื่อลดความกลัวความเจ็บป่วยหรือความหิว ดังนั้นความต้องการที่จะพึ่งพาอาศัยผู้ใหญ่จึงเป็นแรงจูงใจที่ได้มาจากการเรียนรู้ เพื่อแสวงหาสิ่งที่จะมาตอบสนองให้เกิดความพอใจทางอารมณ์ แต่ก็มีเหตุผลน่าเชื่อถือว่าความตึงเครียด ความวิตกกังวลมีส่วนผลักดันให้บุคคลต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นมากขึ้นประกอบกับการถูกควบคุมพฤติกรรมจากคนอื่นมากขึ้นเช่นกัน

อย่างไรก็ดีการพึ่งพาอาศัยผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการพึ่งพาอาศัยที่เป็นเครื่องมือหรือวิธีการในการบรรลุเป้าหมายตามที่ตนต้องการก็ดี หรือแม้แต่การพึ่งพาอาศัยทางอารมณ์ก็ดีล้วนมีผลทำให้ผู้ใหญ่ หรือพ่อแม่มีอำนาจเหนือบุคคลอื่นหรือเด็กมากขึ้น ซึ่งหมายถึงอำนาจที่จะยอมรับและไม่ยอมรับในผลของพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาอีกด้วย

ปัจจัยที่สำคัญอีกอันหนึ่งที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมการขัดเกลาของคนเราก็คือ "การติด" (attachment) ซึ่งมีลักษณะของการพึ่งพาอาศัยทางอารมณ์ที่เด็กหรือบุคคลมีต่อเฉพาะคน ๆ นั้น เช่น ลูกติดพ่อ ลูกติดแม่ น้องติดพี่ เพื่อนติดเพื่อน เอนส์เวิร์ธ (Ainsworth, 1972) เชื่อว่าการติดจะเป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างความรักและความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด อย่างไรก็ดี

การติดอาจต่างจากการพึ่งพาอาศัยตรงที่การพึ่งพาอาศัยของเด็กหรือบุคคลเป็นเพราะเขายังไม่บรรลุวุฒิภาวะ (maturity) แต่การติดจะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการบรรลุวุฒิภาวะ ภาวะการติดในธรรมชาติของคนเรามักเป็นในช่วงอายุประมาณ 6 เดือน เด็กช่วงนี้จะติดพ่อแม่ หากพ่อแม่ที่คิดจะเอาเด็กไปฝากให้ญาติช่วยเลี้ยงเพื่อว่าตนเองจะได้ไปทำธุระ หรือเที่ยวให้สนุก นั้นอาจจะต้องผิดหวัง เพราะเด็กจะร้องเอาเป็นเอาตายไม่ยอมห่างพ่อแม่โดยเด็ดขาด ทั้งนี้ก็เพราะการได้อยู่ใกล้ชิดกับพ่อแม่ทำให้เด็กรู้สึกมั่นคงปลอดภัย การติดไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นลูกติดพ่อแม่ บางครั้งพ่อหรือแม่อาจติดลูกได้ หรือหนุ่มติดสาว สาวติดหนุ่ม หรือการติดเพื่อนสนิทก็ดี การติดเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการกำหนดแบบแผนพฤติกรรมขัดเกลา เช่นลูกติดแม่ แม่ก็จะมีอิทธิพลเหนือลูก หรือหนุ่มที่ติดสาว หญิงสาวผู้นั้นก็จะมีอิทธิพลกำหนดพฤติกรรมตามที่ตนต้องการได้ในหลายเรื่อง เป็นต้น

2. <u>ประเภทของพฤติกรรมพ่อแม่</u> (Types of parental behavior)

เหตุผลในการศึกษาพฤติกรรมพ่อแม่ก็เพราะบทบาทพฤติกรรมของพ่อแม่นั้นมีอิทธิพลต่อการอบรมขัดเกลาพฤติกรรมของเด็กโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักจิตวิทยาที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ต้องการที่จะมุ่งศึกษาประเภทของพฤติกรรมพ่อแม่ว่าประเภทใดที่จะมีผลการกำหนด และเสริมสร้างพฤติกรรมที่เป็นคุณธรรมของเด็ก และจากการศึกษาของเชเฟอร์ (Schaefer,1959) เขาได้แบ่งประเภทของพฤติกรรมพ่อแม่ออกเป็น 2 มิติ คือ <u>มิติแรก</u>เป็นพฤติกรรมในการให้อิสระกับการควบคุม (autonomy - control) กล่าวคือพ่อแม่ที่เน้นการควบคุม (control - oriented) จะมีแนวโน้มจับตาและสั่งการลูกในการทำกิจกรรมอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่พ่อแม่ที่เน้นการให้อิสระแก่ลูก (autonomy - oriented)จะมีแนวโน้มลดการควบคุมลูก แต่จะปล่อยให้มีอิสระในการเลือกทำกิจกรรมและเลือกตัดสินใจเองสำหรับ<u>มิติที่สอง</u>จะเป็นพฤติกรรมการให้ความรักกับการขัดแย้งกัน (love - hostility) อย่างไรก็ดีในมิติทั้งสองอาจเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันด้วย เช่น พ่อแม่บางครอบครัวจะมีทั้ง 2 มติ คือ รักกับควบคุม (love - control) ซึ่งมักจะเป็นพ่อแม่ที่มีพฤติกรรมชอบปกป้องลูกตนจนเกินเลย (over-protection) ตรงข้ามกับพ่อแม่แบบประชาธิปไตยจะมีพฤติกรรมทั้ง 2 มิติ คือ รักกับการให้อิสระ (love - autonomy)

3. <u>การกำหนดพฤติกรรมเด็ก</u> (Determinants of behavior)

ในบางกรณีการอบรมขัดเกลาพฤติกรรมเด็กนั้นพ่อแม่มักจะโยนเอาบุคลิกลักษณะของตนเองให้กับลูก ซึ่งเป็นการสร้างอิทธิพลต่อลูก แต่อิทธิพลนี้ก็มีจุดหมาย เช่น พ่อแม่ที่มีจุดมุ่งหมายให้ลูกเป็นตัวของตัวเองและมีความสุข พ่อแม่เหล่านี้ก็จะมีวิธีการในการให้รางวัลและลงโทษที่แตกต่างจากพ่อแม่ที่ต้องการให้ลูกเชื่อฟังและอยู่ในกรอบที่พ่อแม่ต้องการ ตัวอย่าง เช่น เด็กคนหนึ่งกลับมาบ้านด้วยความตกใจและบอกกับพ่อแม่ว่าหลงทางเกือบกลับบ้านไม่ถูก ถ้าเป็นพ่อแม่ที่เน้นในเรื่องอิสระของลูกก็จะฟังดูแล้วน่าขันหรืออย่างน้อยก็มีความอดทนที่จะไม่ลงโทษเด็ก ตรงกันข้ามกับพ่อแม่ที่เน้นให้ลูกเชื่อฟังอยู่ในโอวาท (obedience - oriented) เมื่อลูกมาบอกเช่นนี้จะเป็นการท้าทายให้ใช้อำนาจลงโทษ เพื่อไม่ให้เด็กไปไหนมาไหนคนเดียวอีกต่อไป จะเห็นว่าจุดหมายที่ผู้ใหญ่กำหนดไว้นั้น มีผลทำให้การใช้เทคนิควิธีให้รางวัลหรือการลงโทษแตกต่างกันไป ในกรณีเช่นนี้เราพูดถึงพ่อแม่ที่มีความเห็นสอดคล้องในการอบรมลูกให้อยู่ในกรอบหรือต้องการให้ลูกเป็นตัวของตัวเอง แต่บางครอบครัวพ่ออาจจะต้องการเน้นอบรมลูกให้เป็นตัวของตัวเอง ขณะที่แม่ต้องการให้ลูกอยู่ในโอวาทและในกรอบที่แม่ต้องการ ความสัมพันธ์ในการ อบรมเช่นนี้จะมีผลทำให้เด็กเกิดความสับสน การพัฒนาพฤติกรรมอบรมอาจจะไม่สมบูรณ์ดี

แนวโน้มการรับรู้ของพ่อแม่ที่มีต่อเด็ก ถ้าเป็นเรื่องสำคัญอันหนึ่งในการกำหนดพฤติกรรมเด็กโดยเฉพาะการรับรู้ในตัวเด็กว่าเป็นเด็กเกเรก้าวร้าวด้วยแล้วก็คิดว่าวิธีจะปราบเด็กก้าวร้าวเกเรก็ต้องใช้การเฆี่ยนตี การรับรู้ที่ผิดพลาดนี้ พ่อแม่ที่ไม่คำนึงความบกพร่องของตนเองว่าแท้จริงตนเองก็มีส่วนในการเข้มงวดและลงโทษเด็กรุนแรงเกินไป จนทำให้ผลของพฤติกรรมเป็นเช่นนั้น แต่กลับโยนเป็นความผิดของเด็กทั้งหมด ไม่คิดว่าพ่อแม่ก็เป็นต้นเหตุสำคัญวิธีการอบรมบุตรเช่นนี้จะยิ่งเพิ่มพฤติกรรมก้าวร้าว เกเรมากขึ้นแทนที่จะเป็นการลด หรือลบพฤติกรรมที่ไม่ต้องการนั้นเสีย เป็นความจริงที่ว่ายิ่งคนเราใช้อำนาจลงโทษกับบุคคลอื่นมากเท่าไรจะยิ่งทำให้เรารับรู้เขาว่าเป็นคนด้อยความสามารถเท่านั้น ดังที่คิบนิส (Kipnis, 1972)ได้ศึกษาทดลองมาแล้วกับกลุ่มคนงาน พบว่า นายจ้าง ที่ใช้อิทธิพลอำนาจในการลงโทษคนงานมากเท่าไรก็ยิ่งทำให้คนงานเหล่านี้ด้อยความสามารถในการทำงานลง ทำนองเดียวกับพ่อแม่ที่ใช้วิธีการเฆี่ยนตีลงโทษเด็กมากเท่าไรยิ่งจะเป็นผลเสียกับพฤติกรรมของเด็ก

อย่างไรก็ดีความสัมพันธ์ในการอบรมของพ่อแม่ที่มีต่อลูกนั้นเป็นลักษณะที่มี อิทธิพลซึ่งกันและกัน ไม่ใช่เป็นอิทธิพลของพ่อแม่ฝ่ายเดียว เพราะจริงอยู่แม้ว่าพ่อแม่จะได้รับความกดดันจากสังคมให้ควบคุมดูแลพฤติกรรมของลูก หรือแม้แต่ความนึกคิดของพ่อแม่ในการกำหนดอุปนิสัยใจคอของลูกก็ตาม แต่ลูกก็มีอิทธิพลต่อพ่อแม่ที่จะทำให้พ่อแม่นำเอาเทคนิคและวิธีการอบรมประเภทใดมาใช้ เช่น ลูกที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว และเคยถูกพ่อแม่ดุว่า เด็กก็อาจเปลี่ยนพฤติกรรมก้าวร้าวมาเป็นพฤติกรรมสุภาพเรียบร้อย อันนี้ก็เป็นอิทธิพลของเด็กที่จะมีต่อพฤติกรรมของพ่อแม่เหมือนกัน อย่างไรก็ดีในเรื่องความสัมพันธ์การอบรมขัดเกลาพฤติกรรมเด็กในแต่ละครอบครัวเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนมากและนักจิตวิทยาสังคมก็ยังรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ไม่มาก ในเรื่องต่อไปจะได้กล่าวถึงผลของพฤติกรรมพ่อแม่ที่มีต่อการขัดเกลาพฤติกรรมของเด็กในรูปของการพัฒนาด้านจิตใจและการแสวงหาความสามารถทางสังคม

<u>การพัฒนาด้านคุณธรรม</u> (Moral Development)

การพัฒนาจิตใจของบุคคลให้มีมโนธรรม (conscience) ถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ในทุกสังคมจะมีกฎระเบียบพื้นฐานที่คนทุกคนในสังคมนั้นจะต้องถือปฏิบัติ ดังนั้น การเรียนรู้ในการพัฒนาด้านจิตใจก็คือการเรียนรู้ที่จะเข้ากับกลุ่มอย่างมีประสิทธิผลได้นั่นเอง

พฤติกรรมที่ถือเป็นคุณธรรม (moral behavior) อาจแบ่งพิจารณาศึกษาออกเป็น 4 องค์ประกอบใหญ่ คือ 1) การตัดสินที่มีมโนธรรม (moral judgement) ในจิตใจที่มีมโนธรรมจะรู้อะไรควรอะไรไม่ควร อะไรเหมาะสมอะไรไม่เหมาะสม อะไรดีอะไรไม่ดี เป็นต้น 2) พฤติกรรมคุณธรรม (moral behavior) 3) ความรู้สึกผิด (guilt) และ 4) การสารภาพ (confession) ทั้ง 4 องค์ประกอบ มีความสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาเรื่องพัฒนาด้านจิตใจ

1) <u>การตัดสินที่มีมโนธรรม</u> (Moral Judgement)

การศึกษาเกี่ยวกับภาวะการตัดสินที่มีมโนธรรมของเด็กนี้ ได้มีนักจิตวิทยา 2 ท่านที่ได้ทุ่มเทให้กับงานของเขา คือ พีเจ (Piaget) กับโคเบิร์ก (Kohlberg) ในช่วงแรกนี้จะได้กล่าวถึงผลงานของพีเจก่อน พีเจได้ศึกษาถึงสาระและรูปแบบของการตัดสินอย่างมีมโนธรรมว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปตามอายุของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบของการตัดสินอย่างมีมโนธรรม

นี้จะสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาความนึกคิด (cognitive development) ในทางกลับกันระดับการพัฒนาความนึกคิดนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงการบรรลุวุฒิภาวะ(maturation) กับประสบการณ์ทางสังคมของเด็กที่มีอยู่อีกด้วย

พีเจได้อธิบายถึงการทำตามกฎของกลุ่มเมื่อบุคคลเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มได้ดีเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับระยะการพัฒนาในตัวเด็ก 2 ระยะด้วยกัน ระยะแรกเป็นระยะที่มองเห็นแต่ข้อเท็จจริง (moral realism) ซึ่งมักจะเกิดในช่วงเด็กเล็กจนถึงอายุ 7 ปี ระยะที่สองเป็นระยะของการถ้อยทีถ้อยอาศัย (reciprocity) สำหรับระยะแรกที่มองเห็นแต่ข้อเท็จจริงก็คือ มองเห็นกฎของกลุ่มเป็นสิ่งสำคัญที่สุดใครจะมาทำลายหรือเปลี่ยนแปลงกฎนั้นไม่ได้ และหากใครก็ตามที่พยายามจะทำลายกฎนั้นก็จะต้องถูกประณามอย่างรุนแรงจากคนอื่น ๆ จะเห็นว่าเด็กจะตัดสินโดยดูจากปัจจัยภายนอกคือ ตัวกฎเกณฑ์ของกลุ่ม แต่เด็กจะยังไม่ดูจากปัจจัยภายในซึ่งได้แก่ความตั้งใจของบุคคลว่า บางครั้งความตั้งใจที่อยากจะเปลี่ยนแปลงกฎองเกณฑ์หรือกฎของกลุ่มนั้นมิใช่หมายความว่าจะเป็นการทำลายกฎนั้นเสีย แต่เด็กก็หาไม่ได้ตระหนักเช่นนี้

การตัดสินของเด็กบางทีอาจเป็นเพราะเอาแต่ใจตนเองเป็นใหญ่ (ego - centric) การตัดสินใจในกฎของกลุ่มหรือเรื่องอื่น ๆ ก็คำนึงถึงความสำคัญของตนเองก่อนหาได้สนใจหรือเข้าใจในความแตกต่างของคนอื่นไม่ คิดว่าการตัดสินของตนก็คงเหมือนกับการตัดสินคนอื่นๆ เด็กวัยนี้จะยังไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างเหตุกับผลได้นอกจากนี้การตัดสินของเด็กยังขึ้นกับอิทธิพลของเพื่อน เมื่อทุกคนเข้ามารวมกลุ่มทุกคนก็มีอำนาจเท่าเทียมกันในการตั้งกฎของกลุ่ม เด็กในวัยนี้ (7 - 12 ขวบ) เริ่มมองเห็นว่ากฎเกณฑ์ต่าง ๆ สามารถตั้งขึ้นได้ก็สามารถทำลายได้เช่นกัน ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ของกลุ่มจะสอนให้เด็กรู้จักร่วมมือกัน แต่ความร่วมมือจะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่เข้าใจซึ่งกันและกันดังนั้นความสำคัญในการตัดสินเกี่ยวกับกฎของกลุ่มว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ ไม่ใช่จะดูแต่เพียงตัวกฎอย่างเดียวเท่านั้น แต่เด็กจะเริ่มรับรู้ในความสำคัญของความสัมพันธ์ที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือ และความสำคัญที่สมาชิกจะต้องมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และแทนที่จะตัดสินเอาแต่ใจตนเองก็เริ่มมีการคำนึงถึงความเห็นและจิตใจของคนอื่น ๆ ดังนั้นเมื่อเด็กโตขึ้น ๆ เด็กจะพัฒนาการรับรู้ที่ลึกซึ้งมากขึ้น มีการคิดหาเหตุผลมากขึ้นและคำนึงถึงความยุติธรรมมากขึ้น ซึ่งเรียกประเภทการตัดสินอย่างมีมโนธรรมนี้ว่า "ลำดับของความสอดคล้อง" (consistent sequences) อย่างไรก็ดีปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินอย่างมีมโนธรรมของเด็กยังขึ้นกับ

ปัจจัยความนึกคิด ความสามารถในเชาว์ปัญญา (cognitive factors) อันนี้เป็นปัญหากรณีที่เด็กไม่ได้รับการพัฒนาการตัดสินอย่างมีมโนธรรมตามปกติที่ควรจะ เป็น เนื่องจากเชาว์ปัญญาขณะที่เด็กเติบโตมาไม่สมบูรณ์หรือการติดอยู่กับการตามใจตนเองในการตัดสินเรื่องต่าง ๆ ก็มีผลทำให้การตัดสิน อย่างมีมโนธรรมถูกจำกัดไปได้เหมือนกัน

สรุปแล้วพีเจได้ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยการบรรลุวุฒิภาวะทางความคิด (cognitive matu-ration) กับประสบการณ์ทางสังคมทั่ว ๆ ไปนั้นจะเป็นตัวกำหนดการตัดสินอย่างมีมโนธรรมของบุคคล

สำหรับโคลเบิร์ก (Kohlberg, 1969) แล้วเขาเชื่อว่าการพัฒนาจิตใจที่มีมโนธรรมของเด็กนั้น เป็นผลมาจากอิทธิพลการให้รางวัลและการลงโทษที่เด็กประสบมา โคลเบิร์กได้แบ่งระดับของการพัฒนาจิตใจออกเป็น 3 ระดับ และแต่ละระดับก็ยังแบ่งย่อยออกเป็น 2 ขั้นย่อย

ระดับแรก เป็นระดับก่อนที่จิตใจจะมีมโนธรรม (premoral level) ในระดับนี้การให้รางวัลและการลงโทษจะเป็นตัวที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาจิตใจเด็กมาก การสร้างจิตใจที่มีมโนธรรมก็มักจะมาจากปัจจัยภายนอก ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นพ่อแม่ ขั้นแรกของระดับนี้เด็กจะไม่ชอบการลงโทษและจำเป็นต้องทำทุกอย่างเพื่อหลีกเลี่ยงจากการลงโทษ ในขั้นที่สอง เป็นขั้นที่เด็กจะแสวงหาโอกาสที่กระทำเพื่อให้ได้รับรางวัล เป็นเครื่องสนองตอบสนองตอบความต้องการของตนให้เป็นที่พอใจ หรืออะไรก็ตามที่ทำให้พอใจก็จะเป็นความต้องการที่ดีหรือถูกต้อง

ระดับที่สอง เป็นระดับจิตใจที่ยอมรับในแบบแผนดั้งเดิม(conventional morality) ในระดับนี้เด็กให้ความสำคัญกับกฎเกณฑ์ของสังคม หรือกฎเกณฑ์ของกลุ่ม และพยายามควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้แต่เดิมนั้นแสดงว่าเด็กได้เลิกเน้นความสำคัญของตนเอง (egocentric)มาเป็นยอมรับระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมหรือกลุ่มที่มีอยู่เดิมแทนในระดับนี้ยังแบ่งออกเป็น 2 ขั้นย่อย ซึ่งจะอธิบายต่อจากระดับแรกคือ ขั้นที่สาม แม้ว่าเด็กจะยอมรับและทำตามกฎเกณฑ์ของสังคมหรือกลุ่มที่มีอยู่เดิมนั้นแต่ก็ไม่เกิดจากความพอใจ หรือเป็นการฝืนใจทำตาม ขั้นที่สี่ การทำตามถือเป็นหน้าที่ เนื่องจากเกรงกลัวในอำนาจหน้าที่และกลัวจะเสียระเบียบทางสังคมมากกว่า

ระดับที่สามเป็นระดับที่มีการขัดเกลาจิตใจของตนเองมากขึ้น (morality is much more internalized) ในระดับมาตรฐานของจิตใจจะมาจากการรู้จักใช้เหตุผลขัดเกลาจิตใจของตนเอง มากกว่าที่จะมาจากความต้องการและความคิดของผู้อื่น ระดับนี้ก็แบ่งเป็น 2 ขั้นย่อย คือ ขั้นที่ห้า เป็นภาวะจิตใจที่รู้จักรับผิดชอบชั่วดี ใช้เหตุผลในการกำหนดพฤติกรรมและจิตใจของตนให้เข้ากับมาตรฐานทางสังคมที่วางไว้ และในขั้นที่หกเป็นการเน้นจิตใจที่มีมโนธรรมสูงขึ้น เข้าใจในความถูกต้องความยุติธรรมว่าเป็นเช่นไร ในขั้นนี้หากบุคคลจะละเมิดกฎระเบียบหรือไม่เห็นด้วยกับกฎระเบียบของกลุ่ม หรือสังคมก็สามารถเปลี่ยนแปลงด้วยความไม่ลำบากใจ ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลมีความเข้าใจดีในเรื่องของความถูกต้องและยุติธรรมนั่นเอง ทั้งหมดนี้ก็เป็นลำดับขั้นตอนการพัฒนาด้านจิตใจของเด็ก ซึ่งโคลเบิร์กมีหลักฐานที่จะสนับสนุนความคิดในการพัฒนาจิตใจทั้ง 6 ขั้นของเขา กล่าวคือ เด็กอายุ 10 ปีจะมีถึง 70% ที่ตกอยู่ภาวะของขั้นที่ 1 และ 2 แต่เด็กอายุ 16 ปีจะตกอยู่ในขั้นนี้เพียง 25% ในทางกลับกันเด็กอายุ 10 ขวบจะมี 0% ที่พัฒนาอยู่ในขั้นที่ 5 และ 6 แต่จะมีเกือบ 40% ในเด็กอายุ 16 ปี ที่อยู่ในขั้นที่ 5 และ 6 นี้ อย่างไรก็ดีโคลเบิร์กก็ไม่สามารถหาหลักฐานมาสนับสนุนได้ว่าเด็กทุกคนจะต้องพัฒนาจิตใจผ่านขั้นตอนจาก 1 ถึง 6 โดยไม่มีการข้ามขั้นตอน เพราะอาจเป็นไปได้ที่เด็กจะพัฒนาจิตใจข้ามขั้นตอนจาก 1 ไป 2 และก็ไป ขั้นที่ 4 เลย โดยพัฒนาข้ามขั้นที่ 3 ไป อันนี้ยังเป็นปัญหาอยู่

2) **<u>พฤติกรรมมโนธรรม</u>** (Moral behavior)

การแสดงพฤติกรรมที่เป็นมโนธรรมของเด็กหรือแม้แต่ผู้ใหญ่ก็ตามไม่จำเป็นว่าจะต้องสอดคล้องกับการตัดสินที่มีมโนธรรม (moral judgement) บางทีอาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคนเราต้องฝืนใจทำในสิ่งที่เลว ทั้ง ๆ ที่ตนเองไม่ปรารถนาที่จะกระทำ เกี่ยวกับเรื่องการฝืนใจทำ (resistance to temptation) หรือความไม่สอดคล้องระหว่างการตัดสินกับพฤติกรรมนี้อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ พอใจที่จะทำแต่ถูกห้ามไม่ให้ทำกับไม่พอใจที่จะทำแต่ถูกบังคับให้ทำ ยกตัวอย่างเช่น พ่อแม่ที่เน้นการอบรมแบบใช้อำนาจควบคุมและมักลงโทษลูกรุนแรงหากไม่เชื่อฟัง หรือทำอะไรผิดพลาด ในกรณีนี้พ่อแม่มักจะออกคำสั่งหรือบังคับให้ลูกทำกิจกรรมตามที่ตนเองต้องการมากกว่าจะคำนึงถึงความต้องการหรือความพอใจของลูก ดังนั้นเด็ก ๆ ที่ได้รับการขัดเกลาจิตใจ และพฤติกรรมจากครอบครัวแบบนี้จึงมักมีความรู้สึกว่าตนเองต้องฝืนใจทำตนเองจะไม่ได้ทำในสิ่งที่เป็นตัวของตัวเองเลย ซึ่งเท่ากับเป็นการอบรมให้เด็กต้องคอยพึ่งพาอาศัยผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ช่วยตัวเองไม่ได้ หากการพัฒนาจิตใจของเด็กต้องอยู่

ในรูปแบบของการฝืนใจทำมากเท่าไร ความสมบูรณ์ทางจิตใจก็จะมีน้อยเท่านั้น ทำให้เด็กขาดความมั่นใจในตนเอง และอาจมีพฤติกรรมแสร้งทำหรือซ่อนเร้นความในใจที่เป็นจริงอยู่ตลอดเวลา

3) **ความรู้สึกผิด** (Guilt)

การที่คนเราบางครั้งเกิดความรู้สึกผิด เนื่องจากตั้งใจจะกระทำบางสิ่งบางอย่างที่เลวร้ายหรือไม่ก็ทำในสิ่งที่สังคมยอมรับไม่ได้แล้ว หรือรู้สึกผิดที่ตนเองฝืนใจทำในสิ่งที่ไม่ดี ภาวะจิตใจที่รู้สึกผิดนี้ยังถือว่าจิตใจที่ได้รับการขัดเกลาหรือจิตใจที่มีมโนธรรมยังทำหน้าที่ได้ดีอยู่ หากไม่เช่นนั้นการฝืนใจทำในสิ่งเลวร้ายก็ดี หรือการตั้งใจทำสิ่งเลวร้ายก็ดีก็ไม่ช่วยให้บุคคลนั้นรู้สึกผิดชอบชั่วดี อันนี้แสดงให้เห็นว่าตราบใดที่คนเรายังมีความรู้สึกผิดเกิดขึ้นก็แสดงอย่างน้อยเขายังมีมาตร ฐานจิตใจที่จะรู้ว่าอะไรดีอะไรไม่ดี อะไรควรอะไรไม่ควรอะไรเหมาะสมอะไรไม่ เหมาะสม ความรู้สึกผิดอันนี้เองจะเป็นตัวที่ทำให้ประสบการณ์ของจิตใจได้รับการพัฒนาให้มีมโนธรรมสูงยิ่งขึ้น

ฟรอยด์เชื่อว่าความรู้สึกผิดจะมีความสำคัญต่อการลงโทษตนเองโดยที่ไม่ต้องมีใครมาบอกกล่าว หรือความรู้สึกผิดช่วยให้คนเรารู้จักวิพากษ์ วิจารณ์ในตัวเอง (self - criticism) ในทางที่ถูกต้องตามความเป็นจริง อย่างไรก็ดีเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็มีหลักฐานการศึกษาพบว่า พ่อแม่ที่เน้นใช้อำนาจในการลงโทษบุตรบุตรของตนจะมีแนวโน้มความรู้สึกผิดต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับพ่อแม่ที่เน้นการอธิบายด้วยเหตุผลเมื่อเด็กกระทำความผิดเกิดขึ้น ความแตกต่างในความรู้สึกผิดนี้เป็นผลมาจากการลงโทษของพ่อแม่ที่มีไม่เท่าเทียมกัน

4) **การสารภาพ** (Confession)

เด็กที่ได้รับการขัดเกลาทางด้านจิตใจนั้นก็คือผู้ที่กล้ารับผิดชอบต่อสิ่งที่กระทำผิดหรือไม่ก็สารภาพว่าตนเองเป็นฝ่ายผิด และแม้ว่าจะมีเหตุผลน่าเชื่อว่าการกล้าสารภาพจะเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการช่วยขัดเกลาตนเองการรู้จักสารภาพยังจะช่วยให้เขาใช้เป็นเครื่องมือบรรลุถึงจุดมุ่งหมาย นักจิตวิทยาได้ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับการสารภาพโดยใช้วิธีการสำรวจพฤติกรรมของพ่อแม่กับลูก และให้พ่อแม่เป็นผู้รายงานการสารภาพของลูก ผลปรากฏว่า การสารภาพเนื่องจากการกระทำผิดของเด็กมีความสัมพันธ์กับมโนธรรมของจิตใจน้อยมาก หรือกล่าวได้ว่าการสารภาพผิดไม่ได้มาจากจิตใจที่มีมโนธรรม เพราะอย่างน้อยการสารภาพเกิดขึ้น เมื่อคนเรากระทำบางสิ่งบางอย่าง ล้มเหลวหรือผิดพลาด และยอมรับผลการกระทำนั้น อย่างไรก็ดีการสารภาพผิด

มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมากกับความรู้สึกผิด เพราะเมื่อไรที่คนเราเกิดความรู้สึกผิดในจิตใจขึ้นพฤติกรรมที่ตามมาจะมีแนวโน้มเป็นการสารภาพผิด แต่ก็มีบุคคลบางคนในบางครั้งเกิดความรู้สึกผิดแต่ก็ไม่กล้าสารภาพผิด แต่กลับแสดงพฤติกรรมกลบเกลื่อนแทน อย่างไรก็ดีกรินเดอร์ (Grinder, 1962) ได้ศึกษาพบว่า พ่อแม่ที่เน้นให้ความรักและความช่วยเหลือต่อลูก เมื่อลูกกระทำผิดพลาดหรือล้มเหลวจะกล้าสารภาพผลการกระทำของตนมาก อันนี้เป็นไปได้ว่าการให้ความรักความอบอุ่นกับลูกทำให้การสารภาพผิดนั้นเป็นไปได้ง่าย

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมคุณธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินที่มีมโนธรรม การฝืนใจทำ ความรู้สึกผิดและการสารภาพผิดนั้นหาได้มีความสัมพันธ์แบบง่าย ๆ ไม่ เราอาจมองเห็นว่าเมื่อภาวะการตัดสินที่มีมโนธรรมของคนเรามีมากขึ้น เขาก็น่าจะแสดงพฤติกรรมที่มีคุณธรรมมากขึ้นตามไปด้วย หรือบุคคลมีความรู้สึกผิดก็ย่อมจะนำไปสู่การสารภาพผิดในผลการกระทำนั้นด้วย แต่ความจริงแล้วความสัมพันธ์ในลักษณะเช่นนี้มีน้อยมาก ทั้งนี้ก็เพราะว่าพฤติกรรมที่เป็นคุณธรรมนั้นหาได้อยู่คงที่ไม่ แต่พฤติกรรมคุณธรรมของเรามีการเปลี่ยนแปลงและอาจไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ก็ได้ ซึ่งถ้าเป็นผลมาจากการพัฒนาทางร่างกายและจิตใจ ประกอบกับอิทธิพลภายนอกที่กดดันมายังบุคคล รวมทั้งปัจจัยภายในที่เป็นเชาว์ปัญญา ความสามารถในการนึกคิดหาเหตุผลที่มีในแต่ละกาลเวลาและสถานการณ์ไม่เท่าเทียมกัน

การแสวงหาความสามารถทางสังคม

การอบรมขัดเกลาทางสังคมเป็นการช่วยเตรียมบุคคลให้สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ ช่วยให้บุคคลรู้จักทำคุณประโยชน์และได้รับประโยชน์จากการติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กจะต้องเรียนรู้ทักษะในด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น เด็กจะต้องเรียนรู้ความประพฤติในทางที่เหมาะสม และรู้จักประเมินการพัฒนาบทบาทรวมทั้งการพัฒนาด้านจิตใจอย่างถูกต้องอีกด้วยเด็กจะต้องเรียนรู้ในค่านิยมต่าง ๆ เช่น พฤติกรรมการช่วยเหลือ เสียสละ ไม่ก้าวร้าวง่าย รู้จักให้ความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่นในเวลาและสถานการณ์ที่เหมาะสมและการไม่ทำให้ผู้อื่นต้องเสื่อมเสีย เป็นต้น นอกจากนี้เด็กยังต้องเรียนรู้ที่จะใช้อำนาจต่อคนอื่นได้อย่างถูกต้องเหมาะสมอีกด้วย การเรียนรู้ในทักษะต่าง ๆ นี้จะช่วยให้เด็กได้เพิ่มพูนความสามารถทางสังคม

บามรีน(Baumrind,1967) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาความสามารถทางสังคมของเด็กว่ามีลักษณะดังนี้ 1) อารมณ์ร่าเริงสูง 2) มีความเชื่อมั่นสูง 3) เป็นการท้าทายประสบการณ์ต่าง ๆ หรือท้าทายการควบคุมตนเอง การพัฒนาความสามารถของเด็กส่วนหนึ่งมาจากการเลียนแบบพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้ใหญ่ที่ทำกัน และหากผู้ใหญ่หรือพ่อแม่ที่ให้ความใกล้ชิดกับลูกหรือมีเวลาให้กับลูกมากการพัฒนาความสามารถทางสังคมของเด็กก็จะเป็นไปอย่างรวดเร็ว และอยู่ในขอบเขตที่ต้องการได้

ในปี 1971 บามรีนได้ศึกษาผลของพฤติกรรมเด็กที่มีวิธีการอบรมต่างกัน คือ พ่อแม่ที่ชอบใช้วิธียื่นคำขาดต่อเด็ก แต่ก็ส่งเสริมให้ลูกเป็นตัวของตัวเอง และไม่ยอมรับในพฤติกรรมที่ไม่ดีของลูก พ่อแม่ประเภทนี้จะได้ลูกที่มีความสามารถทางสังคมมากกว่าพ่อแม่ที่ชอบใช้วิธียื่นคำขาด และไม่ส่งเสริมให้ลูกมีอิสระเป็นตัวของตัวเอง หรือพ่อแม่ที่ยอมอนุญาตให้ลูกทำอะไรก็ได้ไม่ยื่นคำขาด จากผลการศึกษาอันนี้ชี้ให้เห็นว่า การที่พ่อแม่เป็นคนเด็ดขาดหรือไม่อนุญาตอะไรง่าย ๆ นั้นมีผลต่อการพัฒนาความสามารถทางสังคมของเด็ก และที่น่าสนใจก็คือ พ่อ แม่ที่ใช้ระเบียบวินัยเข้มงวดกับลูกมากเกินไป หรือพ่อแม่ที่ไม่เข้มงวด อนุญาตให้ทำสิ่งต่าง ๆ ได้นั้นจะไม่ช่วยพัฒนาความสามารถทางสังคมของเด็กมากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับพ่อแม่ที่รู้จักเด็ดขาด และผ่อนสั้นผ่อนยาวตามสถานการณ์ที่เหมาะสมไม่ได้ อันนี้ก็คือหลักทางสายกลางนั่นเอง คือ ไม่ตึงกับลูกมากไปหรือหย่อนยานการควบคุมจนเกินไปนั่นเอง

ปัจจัยที่สำคัญอีกอันหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างการพัฒาความสามารถทางสังคมของเด็กก็คือ ความเป็นที่นิยม (popularity) เพราะเด็กที่มีความสามารถทางสังคมสูงก็มักจะเป็นที่นิยมชมชอบของบรรดาเพื่อน ๆ ขณะเดียวกันการที่เด็กรู้ว่าตนเองเป็นที่นิยมชมชอบของเพื่อนๆ มาก ผลอันนี้ก็จะเป็นเหตุกระตุ้นให้การพัฒนาความสามารถของตนนั้นสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ และเป็นที่เชื่อว่าการได้รับการนิยมชมชอบนั้นอย่างน้อยเด็กคนนั้นจะต้องมีความสามารถในการให้ความร่วมมือและเสียสละต่อกลุ่มอย่างมาก

อย่างไรก็ดี วิธีการอบรมขัดเกลาของพ่อแม่ที่มีต่อเด็กก็มีส่วนทำให้ลูกของตนเป็นบุคคลที่ได้รับความนิยมชมชอบจากเพื่อน ๆ ของเด็กได้เหมือนกัน ดังผลการศึกษาของนักจิตวิทยาฮอฟแมนพบว่า เด็กที่เป็นที่นิยมชมชอบของเพื่อนฝูงจะมาจากครอบครัวที่พ่อเป็นใหญ่ใน

ครอบครัวมากกว่าครอบครัวที่มีแม่เป็นใหญ่ ฮอฟแมนยังศึกษาพบอีกว่า การให้ความรักความอบอุ่นกับลูกนั้นมีส่วนช่วยให้เด็กได้รับความนิยมชมชอบอีกด้วย นักจิตวิทยาวินเดอร์และรัวได้ศึกษาเรื่องความนิยมชมชอบ พบว่าเด็กที่ได้รับความนิยมชมชอบสูงมักจะมาจากครอบครัวที่พ่อแม่เน้นไม่ให้ก้าวร้าว (nonaggressiveness) ต่อคนอื่น ทั้งนี้เพราะความก้าวร้าวของเด็กจะถูกเด็กคนอื่น ๆ ที่ไม่ชอบความก้าวร้าวปฏิเสธไม่ให้เข้ากลุ่มนั้นเอง

นอกจากนี้นักจิตวิทยาวินเดอร์และรัว (Winder and Rau 1976) ยังพบอีกว่า พ่อของเด็กที่ได้รับความนิยมชมชอบสูงจะเป็นพ่อที่ยอมรับในความสามารถของลูก จากผลการศึกษาข้างต้นจะเห็นว่าการที่พ่อแม่หรือผู้ใหญ่ที่รู้จักให้การส่งเสริมและการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกก็ย่อมจะมีผลต่อความเป็นที่นิยมชมชอบของเพื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมให้รู้จักให้ความร่วมมือ เสียสละ และไม่ใช้อำนาจก้าวร้าวผู้อื่น เป็นต้น พ่อแม่ที่มีลูกเป็นที่นิยมชมชอบของเพื่อนนั้นยังต้องเป็นพ่อแม่ที่รู้จักสร้างค่านิยมในการคบเพื่อให้ลูกได้ยึดถือปฏิบัติได้อย่างถูกต้องอีกด้วย

นอกจากเด็กจะได้รับการขัดเกลาเสริมสร้างความสามารถทางสังคมจากพ่อแม่แล้วอิทธิพลในการขัดเกลาและเสริมสร้างความสามารถทางสังคม อีกด้านหนึ่งนั้นจะมาจากเพื่อนของเด็กนั่นเอง เพราะจากการศึกษาของพีเจพบว่า พ่อแม่ที่ใช้อำนาจเป็นเครื่องมือในการอบรมกับเด็ก แต่เด็กก็ยังมีพฤติกรรมและค่านิยมของการให้ความร่วมมือ เสียสละ เห็นอกเห็นใจ และอื่น ๆ ที่จะช่วยให้เด็กได้รับความนิยมชมชอบ จะเห็นพฤติกรรมเหล่านี้มาจาก ความสัมพันธ์ของเด็กต่อเพื่อน ๆ รุ่นเดียวกันมากกว่าที่จะมาจากพ่อแม่ฝ่ายเดียว หรือแม้แต่ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องก็มีส่วนเสริมสร้างความสามารถทางสังคมเด็กเช่นกัน จะเห็นว่าลูกคนโตนั้นจะเป็นคนที่รู้จักรับผิดชอบและมีอำนาจเหนือน้อง ๆ มากกว่าและลูกคนโตยังต้องเรียนรู้ทักษะที่จะให้ความช่วยเหลือน้อง ๆ เป็นที่พึ่งพาอาศัยของน้องได้อีกด้วย

การอบรมขัดเกลาพฤติกรรมทางสังคม นอกจากจะเป็นผลมาจากการขัดเกลาจิตใจให้มีคุณธรรมแล้ว ยังจะเป็นผลมาจากการเรียนรู้ในระหว่างได้รับการขัดเกลา ซึ่งอย่างน้อยเด็กจะเรียนรู้ใน 4 เรื่องใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้ <u>เรื่องแรก</u> เด็กจะเรียนรู้ในเป้าหมาย ค่านิยม บรรทัดฐานต่าง ๆ โดยเฉพาะการเรียนรู้ในค่านิยมจะเป็นตัวผลักดันให้เป้าหมายของเขามีสูงขึ้นตามลำดับ <u>เรื่องที่สอง</u>การ เรียนรู้ถึงบรรทัดฐานและเป้าหมายต่าง ๆ ก็เพื่อช่วยให้ใช้เป็นเครื่องมือใน การ

ประเมินผล ตนเอง เรื่องที่สาม การเรียนรู้ที่จะใช้ความนึกคิดในการวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องเพื่อใช้เป็นหลักนำในการแสดงพฤติกรรมของตนให้สอดคล้องกัน และในเรื่องสุดท้าย การเรียนรู้ถึงผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำลงไปและศึกษาผลที่เกิดขึ้นเพื่อช่วยให้การสร้างเป้าหมายที่ตนต้องการสูงขึ้นไป

โดยสรุปกลุ่ม หรือสังคม มีอิทธิพลต่อการกำหนดมาตรฐานพฤติกรรม ไม่ว่าจะเป็นการให้รางวัล หรือการลงโทษก็ตามเพื่อสร้างพฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสังคม ปัจจัยที่มีส่วนกำหนดมาตรฐานพฤติกรรมอีกอันหนึ่งก็คือ การขัดเกลาตนเอง ซึ่งเป็นผลมาจากอิทธิพลของจิตใจที่มีคุณธรรมกับอิทธิพลของความนึกคิดในบุคคลนั้น และเชื่อว่าสองสิ่งนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของการใช้อำนาจกับความเป็นตัวของตัวเอง (dependency and power relationship) โดยการใช้อำนาจของพ่อแม่กับผลของความเป็นตัวของตัวเองกับลูก นอกจากนี้ก็มีค่านิยมและมาตรฐานของพ่อแม่และสังคมที่มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมพฤติกรรมขัดเกลาขึ้นมา โดยเฉพาะได้พิจารณาถึงเรื่องการตัดสินอย่างมีมโนธรรมกับพฤติกรรมคุณธรรม การฝืนใจทำความรู้สึกผิดและการสารภาพผิดของบุคคลประการหนึ่ง กับเรื่องของความสามารถทางสังคมอีกประการหนึ่ง ในเรื่องของการตัดสินอย่างมีมโนธรรมทั้งพีเจและโคลเบิร์กต่างมีข้อเสนอแนะพฤติกรรมที่ได้รับการขัดเกลานั้นจะเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของความสัมพันธ์ทางสังคม การบรรลุวุฒิภาวะในความนึกคิด รวมทั้งการเลียนแบบพฤติกรรมจากคนอื่น ๆ

สำหรับเรื่องเกี่ยวกับการแสวงหาความสามารถทางสังคมของเด็กนั้น อันที่จริงพ่อแม่ได้มีส่วนในการกำหนด และเสริมสร้างพฤติกรรมที่ถือว่าเป็นความสามารถของเด็กอยู่ไม่น้อย แม้ว่าเพื่อนหรือพี่น้องมีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมความสามารถทางสังคมนี้อยู่ด้วยก็ตาม ในที่สุดแม้ว่าพฤติกรรมคุณธรรมของคนเราจะได้รับการพัฒนามาจากมโนธรรมก็ตามแต่ส่วนที่เราจะปฏิเสธไม่ได้ก็คือว่า มาจากการเรียนรู้ในระหว่างที่ได้รับการอบรมขัดเกลา จากภาวะแวดล้อมรอบตัวเขา ซึ่งเป็นการเรียนรู้ในค่านิยม บรรทัดฐานและเป้าหมายเพื่อใช้เป็นหลักในการประเมินตนเองและวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เผชิญอยู่ได้อย่างถูกต้องในอันที่จะนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมที่มีเป้าหมายที่ดีกว่ายิ่ง ๆ ขึ้นไป

การทำตามกัน

การทำตามกัน (Conformity) เกิดขึ้นกับทุกระดับช่วงชีวิตของคนเรา และเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะบุคคลที่อยู่ในสังคมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องทำตามค่านิยม ระเบียบ บรรทัดฐาน จารีตประเพณี ศีลธรรม กฎหมายของสังคมนั้นนอกเสียจากบุคคลนั้นจะอยู่ในป่า บนเกาะร้างหรือบนเขาสูงแต่เพียงผู้เดียวจึงจะหลุดพ้นจากอิทธิพลการทำตามกัน เมื่อคนเรามีความต้องการที่จะอยู่ในสังคมเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานทางชีวภาพและสังคมได้อย่างสะดวก และปลอดภัยแล้ว เขาเหล่านั้นจำเป็นต้องทำตามสังคมในเรื่องต่าง ๆ ที่คนส่วนใหญ่ร่วมกันกำหนดไว้ นักสังคมศาสตร์ต่างเชื่อกระบวนการทำตามกันจะช่วยให้สังคมนั้นมีระเบียบ เพราะเป็นไปไม่ได้เลยที่ความเป็นระเบียบของสังคมจะเกิดขึ้นโดยที่ทุกคนต่างทำตามความต้องการอำเภอใจของแต่ละคนในคนละทิศทาง นั่นคือความเป็นระเบียบของสังคมส่วนหนึ่งจึงมาจากการถือปฏิบัติตามกันมาตลอดอย่างต่อเนื่อง และหากปราศจากการทำตามกันบูรณภาพของสังคมนั้นก็คงอยู่ต่อไปได้ยาก และยิ่งนานวันเข้าก็จะถึงจุดเสื่อมโทรมได้

เราอาจพิจารณาการทำตามกันในลักษณะของรูปแบบพลังอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลดึงดูดให้บุคคลทำตามกลุ่มสังคมนั้นที่เห็นได้ชัดก็คือ การแต่งกาย การเลียนแบบ และทำตามในการสวมใส่เสื้อผ้าไปทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น แต่งชุดนักเรียนไปเรียนหนังสือ แต่งชุดว่ายน้ำไปว่ายน้ำ แต่งชุดราตรีไปงานราตรีสโมสรหรืองานแต่งงาน งานวันเกิด หรือแต่งชุดดำไปในงานศพ ก็คงจะไม่มีหญิงสาวคนใดสวมใส่กางเกงยีนส์ไปงานราตรีสโมสร หรืองานศพ ทำนองงานประสาทปริญญาบัตร บัณฑิตก็จะแต่งชุดปริญญาตามสถาบันกำหนดเหมือน ๆ กันหมด รวมทั้งรองเท้าทรงผมก็จะจัดการให้เรียบร้อย มิใช่ปล่อยยาวแบบนักดนตรียุโรปอเมริกัน การทำตามนอกจากจะเป็นเรื่องการแต่งกาย ยังมีการทำตามในความคิด ค่านิยมและพฤติกรรมอีกด้วย เช่น การมีแนวความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือมีแนวความคิดในระบอบสังคมนิยมตาม ๆ กัน ความเชื่อในลัทธิศาสนา ความเชื่อและศรัทธาในผู้นำประเทศ ศาสนา ผู้นำสมาพันธ์หรือผู้นำกลุ่มเป็นต้น เราอาจให้คำจำกัดความการทำตามกันว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลให้สอดคล้องกับการคาดหวังและความต้องการของคนอื่น ๆ ทั่วไป ซึ่งเป็นความคาดหวัง และความต้องการแสดงออกมาเห็นเด่นชัดและเห็นว่าสำคัญการทำตามกันนี้บางครั้งทำให้บุคคลที่ต้องทำตามนั้นเกิดความรู้สึกขัดแย้งในพลังที่ตนต้องการแสดงออกกับพลังที่ถูกจำกัดขอบเขตและบางครั้งอิทธิพลของการทำตามกันก็มีพลังผลักดันให้บุคคลที่ไม่สมัครใจจะทำตามกันต้องฝืนใจทำตาม

ผลงานการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการทำตามกัน

การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการทำตามกันนี้ในระยะต้น ๆ ได้มีการศึกษาอิทธิพลทางสังคมที่มีผลต่อการทำตามกันในประเด็นการยอมรับในอิทธิพลความคิดเห็นของคนอื่นมาเป็นของตนได้อย่างไร

นักจิตวิทยาสังคมท่านแรกที่ได้ศึกษาในประเด็นนี้ ก็คือ เฮนรี่ ที มัวร์ (Henry T. Moore) ซึ่งได้เน้นศึกษาถึงอิทธิพลของชนส่วนใหญ่กับความคิดเห็นของผู้รู้ที่มีผลต่อการตัดสินใจของบุคคล และผลก็ออกมาว่าคนเรามีการเปลี่ยนความคิดเห็น และเปลี่ยนการตัดสินใจเสียใหม่ตามครรลองของชนส่วนใหญ่กับตามความคิดเห็นของผู้รู้ ในปี ค.ศ. 1936 หลังจากที่มัวร์ได้ศึกษาทดลองไปแล้วนั้น ก็มีนักจิตวิทยาสังคมอีกท่านหนึ่งชื่อ เออวิ่ง ลอร์จ (Irving Lorge) ได้พยายามศึกษาถึงผลในเกียรติภูมิ (prestige effects) ที่มีต่อการทำตามกัน วิธีการทดลอง ก็ให้ผู้รับการทดลองตอบว่าเขาชอบนักเศรษฐศาสตร์การเมืองท่านใด ซึ่งได้แก่ คาร์ล มาร์ก จอห์น อดัม และโทมัส เจฟเฟอร์สัน ให้เลือกตอบว่าชอบคนใดมากที่สุด จากนั้นก็จะให้เลือกตอบข้อความที่กำหนดให้ว่าชอบข้อความใดมากที่สุด นักจิตวิทยาก็จะให้ผู้รับการทดลองที่เลือกตอบข้อความที่ชอบมากที่สุดว่าใครเป็นคนเขียนข้อความดังกล่าว โดยให้เลือกนักเศรษฐศาสตร์การเมืองท่านใดท่านหนึ่งในจำนวน 2 ท่าน เช่น.มาร์ก กับอดัม ปกติผู้รับการทดลองที่นับถือนักเศรษฐศาสตร์การเมืองท่านใดและได้เลือกข้อความที่ชอบมากที่สุด ก็มักจะคิดว่าข้อความที่ตนชอบมากที่สุดนั้นเป็นของนักเศรษฐศาสตร์การเมืองท่านนั้น และเมื่อได้รับหนังสือบอกว่าสิ่งที่เขาคิดนั้นไม่ผิด ผู้รับการทดลองก็ยิ่งเชื่อมั่นว่าความเห็นของเขาถูกต้อง จากนั้นได้มีการบอกกล่าวว่าที่เขาเชื่อเช่นนั้นไม่ถูกต้อง ผู้รับการทดลองเหล่านั้นก็กลับเปลี่ยนใจเชื่อตามบุคคลที่มาบอกทีหลัง จากการทดลองอันนี้ชี้ให้เห็นว่าอิทธิพลในเกียรติภูมิของบุคคลจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ โดยที่ผู้รับการทดลองจะเชื่อตามเกียรติภูมิของบุคคลมากกว่าอิทธิพลของข้อความที่เป็นลายลักษณ์อักษร

สำหรับนักจิตวิทยานิวคอมบ์ (Newcomb) ได้สรุปผลการศึกษาวิจัยของเขาว่าการทำตามกันของบุคคลนั้น เป็นกลวิธีประเภทหนึ่งที่ต้องการให้คนอื่นยอมรับในตัวเขา (conformity as a kind of strategy for gaining acceptance) นั่นหมายความว่า กลุ่มมีอิทธิพลกดดันให้บุคคลทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ซึ่งหากไม่ยอมทำตามกลุ่มก็อาจจะถูกกลุ่มตั้งข้อรังเกียจ

ไม่ยอมรับหรือถูกลงโทษได้ อย่างไรก็ดีการทำตามกลุ่มนั้นอาจมีเหตุผลอื่น ๆ อีกก็ได้ ดังที่นักจิตวิทยาสังคม มูซิเฟอร์ เชริฟ (Muzifer Sherif) ได้ให้คำอธิบายว่า คนเราต้องทำตามคนอื่น ๆ นั้นเหตุผลอันหนึ่งก็คือ บุคคลต้องการบรรทัดฐานที่จะช่วยนำทางในการแสดงพฤติกรรมของตน พร้อม ๆ กับต้องการปรับทิศทางพฤติกรรมของตนให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงของโลกภายนอก ไม่ใช่บุคคลทำตามคนอื่น ๆ เพราะความต้องการจะให้กลุ่มยอมรับอย่างเดียว จากการศึกษาของเชริฟ เราอาจพิจารณาได้ว่า ความเป็นจริงทางสังคม (social reality) มีส่วนทำให้คนเราต้องทำตามคนอื่น ๆ อย่างไรก็ดีเกี่ยวกับเรื่องนี้เราอาจกล่าวสรุปได้ว่าการทำตามกันของคนเรานั้นอาจเป็นเพราะความกดดันทางสังคมที่บีบบังคับให้เราต้องทำตามคนอื่นเพื่อให้เขายอมรับ หรืออาจทำตามเพราะต้องการแสดงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคมก็ได้ หรืออาจทำตามเพราะเหตุผล 2 ประการข้างต้นรวมกันก็ได้

นักจิตวิทยาสังคมอีกท่านหนึ่งที่ได้ศึกษาทดลองในเรื่องการทำตามกัน ก็คือ เอช (Asch) วิธีการทดลองก็ให้ผู้รับการทดลองนั่งรอบโต๊ะใหญ่ ซึ่งมีคนของผู้ทดลองนั่งปะปนอยู่ด้วย เพื่อคอยให้ข่าวเท็จ หรือทำให้ผู้รับการทดลองไขว้เขวและสับสน จากนั้นผู้ทำการทดลองก็จะนำแผ่นกระดาษมา 2 แผ่น แผ่นแรกมีเส้นอยู่ 3 เส้นคือ เส้นเอ บี และซี แต่ละเส้นมีความยาวไม่เท่ากัน ส่วนแผ่นกระดาษอีกใบหนึ่งจะมีอยู่เส้นหนึ่งคือเส้นเอ็กซ์ ซึ่งมีความยาวเท่ากับเส้นบี แต่จากการรับรู้ด้วยสายตาอาจตอบยากกว่า เส้นเอ็กซ์นั้นมีความยาวใกล้เคียงกับเส้นใด เมื่อให้ผู้รับการทดลองตอบว่าเส้นเอ็กซ์จะยาวเท่ากับเส้นใดของเส้น เอ, บี และซี ในกระดาษอีกแผ่น ผู้รับการทดลองบางคนแน่ใจว่ายาวเท่ากับเส้นบี และตอบว่า เส้นบี แต่เมื่อคนของผู้ทดลองที่นั่งปะปนกับผู้รับการทดลองอยู่ถึง 4 คน นั้นต่างบอกว่าเส้นเอ็กซ์น่าจะยาวเท่ากับเส้นซี ก็มีผู้รับการทดลองหลายคนประมาณ 35 % ต่างตอบกันว่าเส้นเอ็กซ์ยาวเท่ากับเส้นซี

อย่างไรก็ดีผู้รับการทดลองอีก 65% มิได้เชื่อตามใคร เขาเชื่อในสิ่งที่เขามองเห็น แม้ว่าบางคนจะบอกไม่ถูกว่าเส้นเอ็กซ์ยาวเท่ากับเส้นเอก็ตาม แต่เขาก็ยังคงยืนกรานตามนั้น หรือผู้รับการทดลองที่เห็นว่าเส้นเอ็กซ์ยาวเท่ากับเส้นบีซึ่งเขาเชื่อว่าถูกต้องและความจริงก็ถูกต้องตามนั้น ผู้รับการทดลองพวกนี้ยังคงยืนกรานตามความเห็นของตน จากผลการทดลองนี้แสดงให้เห็นว่าการทำตามกันของคนเรา หาได้ขึ้นกับความคิดเห็นของผู้อื่นแต่เพียงอย่างเดียวไม่ เพราะมีผู้รับการทดลองอยู่ถึง 65% ที่ไม่ยอมตอบตามคนอื่น แต่ให้คำตอบที่เป็นตัวของเขาเอง

ประเภทของการทำตามกัน (Kinds of Conformity)

นักจิตวิทยาสังคมดุทช์และเจอราด (Deutsch and Gerard) ได้แบ่งประเภทของการทำตามของคนเราออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ประเภทแรกเป็นการทำตามที่เนื่องมาจากอิทธิพลบรรทัดฐานทางสังคม (Normative social influence) ประเภทที่สองเป็นการทำตามที่เนื่องมาจากอิทธิพลของข้อมูลข่าวสารทางสังคมที่บุคคลได้รับ (Informational social influence) การทำตามที่เนื่องมาจากอิทธิพลบรรทัดฐานทางสังคมจะมีมากหากบุคคลตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของกลุ่ม ซึ่งต้องการการยอมรับจากผู้อื่น แต่จะมีน้อยกับบุคคลที่ไม่ได้เข้ากลุ่มสังคม สำหรับการทำตามที่เนื่องมาจากอิทธิพลข่าวสารข้อมูลนั้นจะมีมากเมื่อบุคคลตกอยู่ในภาวะที่ไม่แน่ใจในการตัดสินใจของเขา หรือเชื่อว่าคนอื่นเขาคงจะมีข้อมูลที่น่าเชื่อถือกว่า ดังจะได้อธิบายให้ละเอียดดังต่อไปนี้

1. <u>การทำตามที่เนื่องมาจากอิทธิพลของบรรทัดฐานสังคม</u> (Normative conformity) การทำตามประเภทนี้จะมีมากก็ต่อเมื่อ ก) บุคคลมีทรัพยากรที่อาจเป็นวัตถุหรือไม่ใช่วัตถุ เช่น การยอมรับอยู่ในมือ และเป็นทรัพยากรที่บุคคลนั้นต้องการ ข) มีความเต็มใจที่จะแสวงหาการคาดหวังของตนว่าจะได้รับรางวัลหรือการลงโทษเป็นการตอบแทน ในกรณีเช่นนี้ หากคนเราเชื่อว่าในกลุ่มของตนมีอิทธิพลบรรทัดฐานกลุ่มสูงแล้ว สมาชิกในกลุ่มจะรู้สึกว่าหากทำตามกลุ่มตนควรจะได้รับรางวัลตอบแทน แต่ถ้าหากไม่ทำตามก็จะถูกลงโทษจากกลุ่ม ซึ่งอาจจะออกมาในรูปของการไม่ยอมรับว่าเป็นสมาชิกกกลุ่มหรือเป็นที่รังเกียจของกลุ่มก็ได้ที่สำคัญก็คือ หากสมาชิกของกลุ่มต่างให้ความสำคัญกับเป้าหมายของกลุ่มมาก การจะกำหนดให้รางวัลหรือการลงโทษต่อสมาชิกกลุ่มนั้นจะเป็นไปอย่างระมัดระวัง และสมาชิกแต่ละคนจะระวังในการกระทำของตนเองต่อคนอื่นมากขึ้นก็เนื่องจากอิทธิพลบรรทัดฐานกลุ่มนั่นเอง เพราะมิเช่นนั้นแล้วบุคคลอาจถูกกลุ่มปฏิเสธได้ อย่างไรก็ดีมีหลักฐานจากการศึกษาพบว่าสมาชิกกลุ่มที่ถูกปฏิเสธหรือกลุ่มคิดว่าเขาเป็นคนเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานกลุ่มแล้ว สมาชิกผู้นั้นก็จะลดการทำตามกลุ่มลง

2. <u>การทำตามที่เนื่องมาจากอิทธิพลของข้อมูลข่าวสารทางสังคมที่บุคคลได้รับ</u> (Informational conformity) อิทธิพลของข้อมูลข่าวสารจะมีมากหากบุคคลตกอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่คลุมเครือ และมีความต้องการที่จะรู้และเข้าใจความคลุมเครือของสถานการณ์นั้นเช่น นักศึกษาที่ไม่แน่ใจว่าตนเองจะตอบข้อสอบอัตนัยถูกหรือไม่ เขาก็จะพยายามถามหรือยอมทำตาม

เพื่อนของเขา ทั้งๆ ที่คำตอบของเพื่อนก็ผิดเช่นกัน หรือกรณีที่เราไม่แน่ใจว่าการตัดสินใจแก้ปัญหาในเรื่องหนึ่งนั้นจะมีผลกระทบออกมาเช่นไร แต่เราเห็นสมาชิกคนอื่นเขากล้าตัดสินใจตามแนวความคิดของเขาเพราะเขามีข้อมูลมากกว่าและน่าเชื่อถือกว่าของเรา ดังนั้นในสถานการณ์เช่นนี้แนวโน้มที่เราจะตัดสินใจตามคนอื่นจึงมีมาก นอกจากนี้นักจิตวิทยาครุชฟิว (Crutchfield) ยังได้ศึกษาพบว่าการทำตามของเราจะมีมากหากงานที่กลุ่มทำอยู่นั้นยากขึ้นและคลุมเครือขึ้น

ในเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของบุคคลก็เช่นกันมีผลต่อการทำตามกลุ่ม กล่าวคือ เมื่อบุคคลไร้ความสามารถในสายตาของกลุ่มแล้ว เขาจะพยายามดิ้นรนทำตามกลุ่มตรงกันข้ามกับบุคคลที่เชื่อมั่นในความสามารถ (competence) ของตนเองมาก บุคคลประเภทนี้จะไม่ค่อยยอมทำตามกลุ่มโดยไม่มีเหตุผล